

Apvienoto Nāciju Organizācija

**Konvencija par bērna
tiesībām**

CRC/C/GC/17

Izpl.: Vispārēja
2013. gada 17. aprīlī

Origināls: Angļu valodā

Bērnu tiesību komiteja

**Vispārējā piebilde Nr. 17 (2013) par bērnu tiesībām uz
atpūtu un brīvo laiku, tiesībām piedalīties spēlēs un
izklaides pasākumos, kultūras dzīvē un nodarboties ar
mākslu (31. pants)***

* Pieņemta Komitejas sešdesmit otrajā sesijā (2013. gada 14. janvāris–1. februāris).

Saturs

	<i>Punkti</i>	<i>Lappuse</i>
I Ievads	1.–6.	3
II Mērķi	7.	4
III Konvencijas 31. panta nozīme bērnu dzīvē	8.–13.	4
IV Konvencijas 31. panta juridiskā analīze	14.–15.	5
A. 31. panta 1. punkts	14.	5
B. 31. panta 2. punkts	15.	7
V Konvencijas 31. pants plašākā Konvencijas kontekstā	16.–31.	7
A. Saistība ar Konvencijas vispārējiem principiem	16.–19.	7
B. Saistība ar citām attiecīgām tiesībām	20.–31.	8
VI Konteksta izveide 31. panta īstenošanai	32.–47.	10
A. Piemērotas vides faktori	32.	10
B. Problēmas, kas jārisina, īstenojot 31. pantu	33.–47.	11
VII Bērni, kam jāpievērš īpaša uzmanība, lai īstenotu 31. pantā garantētās tiesības	48.–53.	15
VIII Dalībvalstu pienākumi	54.–59.	17
IX Izplatīšana	60.–61.	22

I Ievads

1. Starptautiskā sabiedrība jau sen ir atzinusi spēļu un izklaides nozīmi katra bērna dzīvē, un tā ir atzīta arī 1959. gadā pasludinātajā Bērnu tiesību deklarācijā: “Bērnā pilnā mērā jānodrošina spēļu un izklaidēšanās iespējas [...]; sabiedrībai un valsts iestādēm jāsekmē minēto tiesību īstenošana” (7. princips).” Šis paziņojums tika nostiprināts 1989. gadā pieņemtajā Konvencijā par bērna tiesībām (Konvencija), kuras 31. pantā ir skaidri noteikts: “Dalībvalstis atzīst bērna tiesības uz atpūtu un brīvo laiku, tiesības piedalīties spēlēs un izklaides pasākumos, kas atbilst viņa vecumam, un brīvi piedalīties kultūras dzīvē un nodarboties ar mākslu.”

2. Tomēr Komiteja, pamatojoties uz pārbaudēm, kuras tā veikusi par Konvencijā noteikto bērnu tiesību īstenošanu, raizējas, ka dalībvalstis nepietiekami atzīst 31. pantā noteiktās bērnu tiesības. Nenovērtējot šo tiesību nozīmi bērnu dzīvē, nepietiekami tiek ieguldīti atbilstīgos pasākumos, tiek izstrādāti nepietiekami stingri vai vispār netiek izstrādāti tiesību akti šo tiesību aizsardzībai, un valsts un vietēja līmeņa plānošanā netiek ņemtas vērā bērnu vajadzības. Parasti, veicot ieguldījumus, tiek nodrošinātas strukturētas un organizētas darbības, bet tieši tikpat svarīgi ir nodrošināt laiku un vietu, lai bērni varētu piedalīties neplānotās spēlēs, atpūsties un radoši izpausties; ir svarīgi arī popularizēt tādu sabiedrības attieksmi, kas atbalsta un veicina šādas darbības.

3. Komiteja jo īpaši pauž bažas par noteiktu grupu bērnu grūtībām saistībā ar 31. pantā noteikto tiesību izmantošanu un šo tiesību vienlīdzību, jo īpaši tas attiecas uz meitenēm, nabadzīgiem bērniem, bērniem ar invaliditāti, pamatiedzīvotāju bērniem, minoritāšu grupu bērniem, bet ne tikai.

4. Turklāt milzīgās pārmaiņas pasaulē būtiski ietekmē bērnu iespējas izmantot 31. pantā noteiktās tiesības. Ievērojami palielinās pilsētu iedzīvotāju skaits, jo īpaši jaunattīstības valstīs, tāpat visā pasaulē palielinās arī dažādu vardarbības gadījumu skaits — mājās, skolās, plašsaziņas līdzekļos un ielās. Šie faktori un spēlēšanās iespēju komercializācija ietekmē bērnu dalību izklaidēs, kultūras dzīvē un radošās darbībās. Daudziem bērniem gan bagātās, gan nabadzīgās valstīs šo tiesību izmantošanai pieejamo laiku samazina bērnu darbs, mājas pienākumi vai pieaugošas prasības saistībā ar izglītību.

5. Šī vispārējā piebilde tika izstrādāta, lai kļiedētu minētās bažas un lai palielinātu nozīmi, kādu šīm tiesībām piešķir dalībvalstis, kā arī lai dalībvalstis apzinātos un izprastu 31. pantā minēto tiesību būtisko nozīmi katra bērna dzīvē un attīstībā, un lai mudinātu dalībvalstis izstrādāt pasākumus šo tiesību īstenošanai. Konvencijas 31. pantā minētās tiesības ir spēkā visās daudzveidīgajās pasaules kopienās un sabiedrībās, un šajās tiesībās ir paredzēts cienīt visu kultūru tradīcijas un veidus. Visiem bērniem — neatkarīgi no dzīvesvietas, izcelsmes vai vecāku statusa — ir jābūt iespējai izmantot šīs tiesības.

6. Šajā vispārējā piebildē tikai nedaudz ir skarti jautājumi par sportu, jo šī joma ir būtiska pati par sevi. Saistībā ar kultūras dzīvi vispārējā piebilde galvenokārt ir veltīta aspektiem, kas saistīti ar radošām vai mākslinieciskām darbībām, nevis plašākai kultūras izpratnei, kas ietverta 30. pantā par bērnu tiesībām piekopt savas kultūras tradīcijas.

II Mērķi

7. Šīs vispārējās piebildes nolūks ir palielināt izpratni par 31. panta nozīmi bērnu labklājībā un attīstībā, nodrošināt 31. pantā garantēto tiesību un citu Konvencijā garantēto tiesību ievērošanu un stiprināt to piemērošanu, kā arī uzsvērt tā ietekmi, nosakot:

a) no šīm tiesībām izrietošus dalībvalstu pienākumus izstrādāt visus īstenošanas pasākumus, stratēģijas un programmas, kuru mērķis ir apzināties un pilnībā īstenot 31. pantā noteiktās tiesības;

b) uzdevumus un pienākumus privātajam sektoram, tostarp uzņēmumiem, kas darbojas atpūtas, kultūras un mākslas jomā, kā arī pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kas sniedz bērniem šādus pakalpojumus;

c) pamatnostādnes visām personām, kas strādā ar bērniem, tostarp vecākiem, saistībā ar visām darbībām, ko veic spēļu un izklaides jomā.

III Konvencijas 31. panta nozīme bērnu dzīvē

8. Konvencijas 31. pants ir jāsaprot kā visaptverošs gan attiecībā uz tā daļām, gan saistībā ar Konvenciju kopumā. Visi 31. panta elementi ir savstarpēji saistīti, tie cits citu pastiprina, un to īstenošana bagātina bērnu dzīvi. Kopā tie raksturo nosacījumus, kuru mērķis ir aizsargāt bērniecības vienreizīgumu un bērnu nepārtrauktu attīstību. Tos īstenojot, tiek nodrošināta bērniecības kvalitāte, bērnu tiesības uz pilnvērtīgu attīstību, dzīvesprieka veicināšana un citu tiesību īstenošana. Vide, kurā spēļu un izklaides iespējas ir pieejamas visiem bērniem, noteikti veicina radošumu; iespējas iegūtās zināšanas pielietot pašierosinātās spēlēs palielina motivāciju, veicina fizisku darbošanos un prasmju veidošanos; rotaļīgu bagātina saskarsmi iesaistīšanās kultūras dzīvē; atpūta nodrošina bērniem pietiekami daudz spēka un motivācijas piedalīties spēlēs un radošās darbībās.

9. Spēles un izklaide ir būtiskas bērnu veselībai un labsajūtai un veicina radošuma, iztēles, pašapziņas un pašpārliecības, kā arī fizisku, sociālu, izziņas un emocionālu spēju un prasmju attīstību. Tās papildina visus mācīšanās aspektus¹; tādējādi bērni iesaistās ikdienas dzīvē, un spēlēm un izklaidei bērna dzīvē ir būtiska nozīme — galvenokārt to sniegtā prieka un labsajūtas dēļ. Pētījumos iegūti pierādījumi liecina, ka spēles būtiski veicina arī bērnu nepārtrauktu attīstību un ka tām ir ievērojama nozīme smadzeņu attīstībā, jo īpaši agrā bērnībā. Spēles un izklaide attīsta bērniem sarunu prasmi, spēju atgūt emocionālo līdzsvaru, risināt strīdus un pieņemt lēmumus. Iesaistoties spēlēs un izklaidēs, bērni mācās darbībā, viņi atklāj un apgūst apkārtējo pasauli, pārbauda jaunas idejas, lomas un pieredzi, un tādējādi mācās saprast un veidot savu sabiedrisko nostāju šajā pasaulē.

10. Gan spēles, gan izklaide var notikt gan tad, kad bērni ir vieni paši, gan tad, kad viņi ir kopā ar vienaudžiem vai atbalstošiem pieaugušajiem. Mīloši un rūpīgi pieaugušie spēlējoties var veidot attiecības ar bērniem un tādējādi atbalstīt bērnu attīstību. Spēles ar bērniem sniedz pieaugušajiem neatkarīgu iespēju iepazīt un izprast bērnu domāšanas veidu. Tās veido cieņu starp paaudzēm un veicina bērnu un pieaugušo efektīvu savstarpēju sapratni un saziņu, kā arī sniedz padomdošanas un pamudināšanas iespējas. Izklaides, kurās ir iesaistīti pieaugušie, tostarp brīvprātīga dalība organizētās sporta nodarbībās, spēlēs un citās izklaides

¹ UNESCO, "Izglītība divdesmit pirmajam gadsimtam. Jautājumi un izredzes." [Education for the twenty-first century: issues and prospects] (Parīze, 1998. gads).

nodarbībās, bagātina bērnus. Tomēr ieguvumi kļūst mazāki, jo īpaši radošuma, vadīšanas iemaņu un komandas gara attīstības ziņā, ja pieaugušo kontrole ir tik uzmācīga, ka tā mazina bērnu centienus organizēt un īstenot spēles pēc savas ierosmes.

11. Iesaistīšanās kopienas kultūras dzīvē ir būtiska bērnu piederības sajūtas veidošanai. Bērni manto un piedzīvo savas ģimenes, kopienas un sabiedrības kultūras un mākslas dzīvi, un, gūstot šo pieredzi, viņi atklāj un nostiprina savu identitāti un tādējādi paši piedalās kultūras dzīves un tradicionālās mākslas veicināšanā un ilgtspējas nodrošināšanā.

12. Turklāt ar tēlainām spēlēm, dziesmām, dejām, kustībām, zīmējumiem, ielu teātra uzvedumiem, leļļu teātra uzvedumiem u. tml. bērni atveido, pārveido, rada un nodod tālāk kultūru. Attiecībās ar pieaugušajiem un vienaudžiem iegūstot izpratni par apkārtējo kultūras un mākslas dzīvi, bērni pārveido un pielāgo tās nozīmi, izmantojot savas paaudzes pieredzi. Darbojoties kopā ar vienaudžiem, bērni rada un nodod tālāk valodu, spēles, slepenās pasaules, sapņus un citas kultūras zināšanas. Bērnu spēles rada “bērniības kultūru”, kas ietver gan skolā un spēļu laukumā spēlētās spēles, gan pilsētām raksturīgas darbības, piemēram, lodīšu spēles, skraidīšanu, ielu mākslu u. tml. Bērni arī daudz biežāk izmanto digitālās platformas un virtuālās pasaules, izveidojot jaunus saziņas līdzekļus un sociālos tīklus, kuros tiek nostiprinātas dažādas kultūras vides un mākslas formas. Dalība kultūras un mākslas darbībās ir svarīga, lai veidotu bērnu izpratni ne tikai par savu kultūru, bet arī par citām kultūrām, jo tā sniedz iespējas paplašināt bērnu zināšanu apvāršņus un mācīties no citām kultūras un mākslas tradīcijām, tādējādi veicinot savstarpēju izpratni un daudzveidības pieņemšanu.

13. Visbeidzot, atpūta un brīvais laiks ir tikpat svarīgi bērnu attīstības faktori kā ēdiens, pajumte, veselības aprūpe un izglītība. Nepietiekamas atpūtas dēļ bērniem trūks pilnvērtīgai dalībai vai mācībām vajadzīgā spēka, motivācijas, kā arī fizisko un garīgo spēju. Liedzot atpūtu, var neatgriezeniski fiziski un psiholoģiski ietekmēt bērnu attīstību, veselību un labklājību. Bērniem ir vajadzīgs arī brīvais laiks, ko definē kā laiku un vietu bez pienākumiem, izklaidēm vai stimuliem un ko bērni var izmantot tik aktīvi vai neaktīvi, cik vēlas.

IV Konvencijas 31. panta juridiskā analīze

A 31. panta 1. punkts

Dalībvalstis atzīst bērnu tiesības uz:

a) **atpūtu.** Īstenojot tiesības uz atpūtu, bērniem obligāti ir jānodrošina pietiekami ilgs darba, mācību vai jebkāda veida pārpūles pārtraukums, lai garantētu atbilstīgu veselības stāvokli un labklājību. Tāpat bērniem ir jānodrošina arī pienācīga miega iespējas. Īstenojot tiesības uz darbības pārtraukumu un pienācīgu miegu, ir jāņem vērā bērnu spēju attīstības līmenis un vajadzības.

b) **brīvo laiku.** Brīvais laiks ir laiks, kad bērni var spēlēties vai izklaidēties. To definē kā brīvu, ar pienākumiem nesaistītu laiku, kurā nav jāveic darbības, kas saistītas ar izglītību mācību iestādē, darbu, pienākumiem mājās, citu dzīvības nodrošināšanas funkciju veikšanu vai iesaistīšanos darbībās, ko nosaka kāds cits cilvēks. Proti, tas kopumā ir laiks, ko bērni var izmantot pēc saviem ieskatiem.

c) **iesaistīšanos spēlēs.** Bērnu spēles ir jebkura uzvedība, darbība vai process, ko bērni ierosinājuši, vada un veido patstāvīgi; tās notiek vienmēr un jebkurā vietā, kur rodas šāda

iespēja. Aprūpētāji var piedalīties, izveidojot vidi, kurā notiek spēles, bet pašas spēles ir brīvprātīga darbība, kas pamatota ar iekšēju motivāciju, un tā notiek, lai spēlētos, nevis lai sasniegtu kādu mērķi. Spēles daļa ir autonomijas īstenošana, fiziska, garīga un emocionāla aktivitāte, un tai var būt dažādi veidi, bērni var spēlēties gan grupās, gan vieni paši. Šie veidi bērnības laikā var mainīties un tikt pielāgoti. Galvenie spēļu raksturotāji ir izklaide, nenoteiktība, pārmaiņu iespējamība un ražīguma neesība. Kopā visi šie faktori veicina spēles prieku un tā radīto stimulu turpināt spēles. Lai gan spēles bieži uzskata par nebūtiskām, Komiteja atkārtoti apstiprina, ka tā ir būtiska un ļoti svarīga bērnības labklājības iezīme, kā arī būtiska fiziskās, sociālās, izziņas, emocionālās un garīgās izaugsmes daļa.

d) **izklaides.** Izklaide ir vispārīgs termins, ar kuru apzīmē visdažādākās darbības, tostarp mūzikas, mākslas, amatniecības nodarbības, iesaistīšanos kopienas dzīvē, klubos, sporta nodarbībās, spēlēs, pārgājienos un vaļaspriekus. Tās ietver darbības vai pieredzi, ko bērni ir brīvprātīgi izvēlējušies tādēļ, ka tādējādi tiek gūts tūlītējs gandarījums vai arī tādēļ, ka bērnu ieskatā tādējādi tiks gūts kāds personisks vai sociāls labums. Izklaides bieži notiek tām īpaši izveidotās vietās. Lai gan daudzas izklaides var rīkot un vadīt pieaugušie, izklaidēm ir jābūt brīvprātīgām. Izklaide nav obligātas vai piespiedu kārtā spēlētas spēles un veiktas sportiskās aktivitātes vai, piemēram, piespiedu piedalīšanās jaunatnes organizācijās.

e) **atbilst bērnu vecumam.** Konvencijas 31. pantā ir uzsvērtā darbību atbilstība bērnu vecumam. Nosakot spēlēm un izklaidēm atvēlēto laiku, pieejamo vietu un vides īpašības, stimulēšanas veidus un daudzveidību, drošības un drošuma nodrošināšanai vajadzīgo pieaugušo uzraudzības un iesaistīšanās pakāpi, ir jāņem vērā bērnu vecums. Bērniem pieaugot, viņu vajadzības un vēlmes attīstās, ja sākumā viņiem ir vajadzīgi apstākļi, kas nodrošina spēlēšanās iespējas, tad vēlāk tās ir vietas, kas nodrošina iespēju satikties, būt kopā ar vienaudžiem vai būt vienatnē. Bērni arī arvien biežāk pētīs iespējas, kas saistītas ar riska uzņemšanos un izaicinājumiem. Šī pieredze ir svarīga pusaudžu attīstībai, un sekmē identitātes un piederības apzināšanos.

f) **kultūras dzīve un māksla.** Komiteja piekrīt viedoklim, ka kultūras dzīve un māksla ir veids, kā bērni un viņu kopienas pauž savu īpašo identitāti un jēgu, ko tie attiecina uz savu pastāvēšanu, kā arī veido savu pasaules uzskatu, kurā atspoguļojas saskare ar ārējiem spēkiem, kas ietekmē viņu dzīvi². Kultūras un mākslas izpausmes tiek formulētas un īstenotas mājās, skolā, ielās, publiskās vietās, kā arī ar deju, svētku, amatniecības, ceremoniju, rituālu, teātra, literatūras, mūzikas, kino, izstāžu, filmu, digitālo platformu un video starpniecību. Kultūru rada visa kopiena, nevienam bērnam nedrīkst liegt piekļuvi tās radīšanai vai sniegtajam labumam. Kultūras dzīvi veido kultūra un kopiena, to nenosaka no augšas, un valstu uzdevums ir to veicināt, nevis nodrošināt³.

g) **brīvi piedalīties.** Lai bērniem nodrošinātu tiesības brīvi piedalīties kultūras dzīvē un nodarboties ar mākslu, dalībvalstīm ir jāciens bērnu tiesības piekļūt šādām darbībām, tās izvēlēties un iesaistīties tajās, un jāatturas no iejaukšanās attiecībā uz minēto piekļuvi, izvēli un iesaistīšanos, ja vien tas nav pretrunā pienākumam nodrošināt bērnu aizsardzību un sekmēt bērna interešu ievērošanu. Dalībvalstīm ir arī jānodrošina, lai šīs tiesības neierobežotu citas personas. Bērni paši pieņem lēmumu par tiesību izmantošanu vai neizmantošanu, un šī izvēle ir jāpieņem, jāciens un jāaizsargā.

² Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, vispārējā piebilde Nr. 21. (2009) par ikviena cilvēka tiesībām piedalīties kultūras dzīvē, 13. punkts

³ Skat. UNESCO, "Mehiko kultūras politikas deklarācija" [*Mexico City Declaration on Cultural Policies*], Pasaules Kultūras politikas konference, Mehiko, 1982. gada 26. jūlijs–6. augusts.

B 31. panta 2. punkts

15. Dalībvalstis:

a) ciena un atbalsta bērnu tiesības uz **vispusīgu līdzdalību kultūras dzīvē un mākslinieciskajā jaunradē**; tiesības uz vispusīgu līdzdalību ietver trīs savstarpēji saistītus un viens otru pastiprinošus aspektus:

i) **piekļuve** nozīmē to, ka bērniem ir jānodrošina iespējas piedzīvot kultūras dzīvi un radošu darbību un iepazīt visdažādākos izpausmes veidus;

ii) **dalība** nozīmē to, ka bērniem atsevišķi vai grupā ir jāgarantē konkrētas iespējas brīvi izpausties, sazināties, darboties un iesaistīties radošās darbībās, lai pilnībā attīstītu bērnu personību;

iii) **devums kultūras dzīvei** ietver bērnu tiesības piedalīties kultūras un mākslas garīgajās, materiālajās, intelektuālajās un emocionālajās izpausmēs, tādējādi veicinot to sabiedrību attīstību un pārveidi, kurām bērni pieder;

b) **gādā par atbilstīgu iespēju radīšanu**. Lai gan, īstenojot prasību gādāt par atbilstīgu iespēju radīšanu, ir jānodrošina iespējas kultūras un radošai darbībai, brīvā laika pavadīšanai un atpūtai, Komiteja, papildinot Konvencijas 4. pantu, šo prasību attiecina arī uz spēlēm. Tāpēc, lai veicinātu un sekmētu 31. pantā minēto tiesību īstenošanas iespējas, dalībvalstīm ir jānodrošina vajadzīgie un atbilstīgie dalības priekšnosacījumi. Bērni spēj īstenot savas tiesības tikai tad, ja pastāv vajadzīgā tiesiskā, politikas, budžeta, vides un pakalpojumu sistēma;

c) **rada vienādas iespējas**. Visiem bērniem ir jānodrošina vienādas iespējas īstenot savas 31. pantā garantētās tiesības.

V Konvencijas 31. pants plašākā Konvencijas kontekstā

A. Saistība ar Konvencijas vispārējiem principiem

16. **2. pants (diskriminācijas aizliegums)**. Komiteja uzsver, ka dalībvalstīm ir jāveic visi vajadzīgie pasākumi, lai nodrošinātu, ka bērniem ir iespējas īstenot savas 31. pantā noteiktās tiesības bez diskriminācijas un neatkarīgi no bērnu, viņu vecāku vai aizbildņu rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģiskās piederības, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, mantiskā stāvokļa, veselības stāvokļa un dzimšanas apstākļiem vai jebkādiem citiem apstākļiem. Īpaša uzmanība ir jāpievērš noteiktu grupu bērnu tiesībām, tostarp šādām grupām: meitenēm, bērniem ar invaliditāti, bērniem, kas dzīvo sliktos un bīstamos apstākļos, nabadzībā dzīvojošiem bērniem, labošanas, veselības aizsardzības vai bērnu aprūpes iestādēs dzīvojošiem bērniem, bērniem bruņota konflikta vai humānās krīzes apstākļos, lauku kopienās dzīvojošiem bērniem, patvēruma meklētāju un bēgļu bērniem, uz ielām dzīvojošiem bērniem, klejotāju grupās dzīvojošiem bērniem, migrantu bērniem vai valsts iekšienē pārvietotiem bērniem, pamatiedzīvotāju bērniem un minoritātēm piederošiem bērniem, bērniem, kam nav vecāku, un bērniem, kuriem nosaka pārmērīgas prasības attiecībā uz sasniegumiem mācībās.

17. **3. pants (bērna intereses)**. Komiteja uzsver, ka 31. panta garantēto tiesību īstenošana pēc būtības ir bērna interesēs. Pienākums ņemt vērā bērna intereses, attiecas uz bērniem kā personām, kā grupu un pilsoņu kopuma daļu. Visos likumdošanas, politikas un finanšu

pasākumos, kā arī pasākumos, kas saistīti ar vidi vai pakalpojumu sniegšanu, kas varētu ietekmēt 31. pantā garantētās bērnu tiesības, ir jāņem vērā bērna intereses. Cita starpā tas attiecas, piemēram, uz veselības aizsardzības un drošības noteikumiem, cieto atkritumu glabāšanu un savākšanu, dzīvojamo zonu un transporta plānošanu, pilsētvides arhitektūru un pieejamību, parku un citu zaļo zonu nodrošināšanu, mācību ilguma noteikšanu skolās, tiesību aktiem, kas reglamentē bērnu darbu un izglītību, izstrādē esošiem vai pieņemtiem likumiem par privātumu internetā.

18. 6. pants (tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību). Dalībvalstīm maksimāli iespējamā mērā ir jāgarantē bērnu tiesības uz dzīvību, izdzīvošanu un attīstību. Šajā ziņā Komiteja vērs uzmanību uz to, ka ir jāatzīst katra 31. panta aspekta pozitīvā vērtība bērnu izaugsmes veicināšanā un spēju attīstībā. Tādēļ pasākumiem, kas tiek veikti, lai īstenotu 31. pantu, ir jānodrošina visu vecumu bērnu attīstība. Dalībvalstīm ir jāsekmē vecāku, aprūpētāju, valdību ierēdņu un ar bērniem strādājošu profesionāļu zināšanas un izpratne par spēļu galveno nozīmi bērnu attīstībā.

19. 12. pants (tiesības tikt uzklautam). Bērniem kā atsevišķām personām un kā grupai ir tiesības paust savu viedokli visos jautājumos, kas uz viņiem attiecas, un šis viedoklis ir jāņem vērā atbilstīgi bērnu vecumam un brieduma pakāpei, un vajadzības gadījumā bērniem ir jāsniedz viedokļa paušanai nepieciešamais atbalsts. Gan spēļu un izklaides laikā, gan piedaloties kultūras un mākslas aktivitātēs bērniem ir tiesības uz izvēli un autonomiju. Komiteja uzsver, ka, lai nodrošinātu 31. pantā garantēto tiesību īstenošanu, ir svarīgi nodrošināt bērniem iespēju piedalīties tiesību aktu, politikas, stratēģiju un sniegto pakalpojumu izstrādē. Šāda līdzdalība varētu būt bērnu iesaistīšana, piemēram, pārrunās par stratēģijām, kas attiecas uz spēlēm un izklaidēm, pārrunās par tiesību aktiem, kas ietekmē tiesības uz izglītību un skolu organizāciju un mācību plānus, vai aizsargājošiem tiesību aktiem, kas attiecas uz bērnu darbu; konsultācijās par parku un citu vietējo objektu izveidi; apspriedēs par pilsētplānošanu un bērniem draudzīgu kopienu un vides veidošanu; var censties arī iegūt bērnu atbildes jautājumos par spēļu un izklaides iespējām un kultūras aktivitātēm skolā un plašākā sabiedrībā⁴.

B. Saistība ar citām attiecīgām tiesībām

20. 13. pants. Tiesības brīvi izteikt savas domas ir priekšnoteikums tiesībām brīvi piedalīties kultūras un mākslinieciskās darbībās. Bērniem ir tiesības uz brīvu izpausmi jebkādā pašu izvēlētā veidā, ja vien tas nav pretrunā tiesību aktos noteiktiem ierobežojumiem, izpausmes ierobežojumi netiek noteikti citu cilvēku tiesību un reputācijas aizsardzībai vai valsts drošības, sabiedriskās kārtības, sabiedrības veselības vai morāles normu aizsardzībai.

21. 15. pants. Bērniem ir tiesības pašiem izvēlēties draugus, kā arī dalību sabiedriskās, kultūras, sporta un cita veida organizācijās. Biedrošanās tiesības ir būtiska daļa no bērnu tiesībām, kas tiem garantētas 31. pantā, jo bērnu kopīgajām rotaļām piemīt tāda iztēles bagātība, kāda reti kad iespējama pieaugušo un bērnu attiecībās. Lai iemācītos sadarbību, iecietību, spēju dalīties un attapību, bērniem ir jādarbojas kopā ar abu dzimumu vienaudžiem, kā arī ar cilvēkiem, kuriem ir dažādas spējas, dažādu šķiru, kultūru un dažādu vecumu cilvēkiem. Spēles un izklaides rada iespējas veidot draudzību, un tām var būt liela nozīme pilsoniskās sabiedrības stiprināšanā, bērnu sociālās, morālās un emocionālās izaugsmes, kultūras pārmaiņu veicināšanā un kopienu veidošanā. Dalībvalstīm ir jāatvieglina bērniem iespējas kopienas līmenī brīvi satikties ar vienaudžiem. Dalībvalstīm ir arī jāciens un

⁴ Skat. Komitejas vispārējo piebildi Nr. 12 (2009) par bērnu tiesībām tikt uzklautiem.

jāatbalsta bērnu tiesības veidot apvienības, iestāties tajās vai izstāties no tām, kā arī bērnu tiesības uz miermīlīgu pulcēšanos. Tomēr bērnus nekad nedrīkst piespiest piedalīties vai iestāties organizācijās.

22. **17. pants.** Bērniem ir tiesības uz informāciju un piekļuvi dokumentiem ar sociālu un kultūras vērtību, kuru izcelsme ir daudzveidīgās kopienās, valstu un starptautiskos informācijas avotos. Piekļuve šādai informācijai un dokumentiem ir svarīga, lai bērni varētu īstenot tiesības pilnvērtīgi piedalīties kultūras un radošajā darbībā. Dalībvalstis tiek mudinātas nodrošināt, ka bērniem ar visdažādāko saziņas līdzekļu starpniecību tiek sniegta iespējami plašāka piekļuve informācijai un dokumentiem, kas attiecas uz viņu pašu kultūru un citām kultūrām, valodā, ko viņi saprot, tostarp zīmju valodā un Braila rakstā, pieļaujot autortiesību izņēmumus, lai nodrošinātu drukātu materiālu pieejamību alternatīvos formātos. To darot, ir jāpievērš uzmanība kultūru daudzveidības aizsardzībai un saglabāšanai, un jānovērš kultūras stereotipu veidošanās.

23. **22. pants.** Tā kā bēgļu un patvēruma meklētāju bērni bieži tiek pārvietoti projām no savām tradīcijām un kultūras un tiek atstumti no uzņēmējas valsts kultūras dzīves, viņiem ir ļoti grūti īstenot 31. pantā noteiktās tiesības. Ir jācenšas bēgļu un patvēruma meklētāju bērniem un uzņēmējas valsts bērniem nodrošināt vienādas iespējas īstenot 31. pantā garantētās tiesības. Ir jāatzīst arī bēgļu bērnu tiesības saglabāt un ievērot savas atpūtas, kultūras un mākslas tradīcijas.

24. **23. pants.** Bērniem ar invaliditāti ir jānodrošina pieejama un iekļaujoša vide⁵, lai sniegtu viņiem iespējas īstenot 31. pantā garantētās tiesības. Ģimenēm, aprūpētājiem un profesionāļiem ir jāatzīst ne vien bērnu ar veselības traucējumiem tiesības piedalīties iekļaujošās spēlēs, bet arī šo spēļu nozīme atbilstīgas attīstības nodrošinātā. Dalībvalstīm, uzlabojot pieaugušo un vienaudžu izpratni un sniedzot vecumam atbilstīgu atbalstu vai palīdzību, ir jānodrošina bērniem ar invaliditāti iespējas kā vienlīdzīgiem un aktīviem dalībniekiem piedalīties spēlēs, izklaidēs un kultūras un radošajā dzīvē.

25. **24. pants.** Bērnu veselības stāvokli, labklājību un attīstību uzlabo ne vien Konvencijas 31. pantā noteikto tiesību īstenošana, atvēršanos atviegļina arī atbilstīgu pasākumu nodrošināšana, lai bērni šajā pantā noteiktās tiesības varētu izmantot tad, kad ir slimi un/vai atrodas slimnīcā.

26. **27. pants.** Neatbilstīgs dzīves līmenis, nedroši vai pārapdzīvotības apstākļi, nedroša un nehiģiēniska vide, neatbilstīga pārtika, kaitīgs vai ekspluatējošas piespiedu darbs — visi šie faktori var ierobežot vai liegt bērniem iespējas īstenot 31. pantā noteiktās tiesības. Dalībvalstis, izstrādājot stratēģijas, kas attiecas uz bērnu sociālo aizsardzību, nodarbinātību, pajumti un piekļuvi sabiedriskām vietām, jo īpaši attiecībā uz bērniem, kam nav spēļu un izklaides iespēju savās mājās, tiek mudinātas ņemt vērā ietekmi uz 31. pantā noteiktajām bērnu tiesībām.

27. **28. un 29. pants.** Izglītībai pilnā mērā ir jāattīsta bērnu personība, talanti, kā arī garīgās un fiziskās spējas. Konvencijas 31. pantā garantēto tiesību īstenošana ir būtiski svarīga, lai nodrošinātu 29. pantā garantēto tiesību īstenošanu. Lai bērni pilnībā izmantotu savu potenciālu, viņiem ir jānodrošina kultūras un radošās attīstības iespējas, kā arī iespējas piedalīties sporta nodarbībās un spēlēs. Komiteja uzsver arī to, ka 31. pantā noteiktās tiesības labvēlīgi ietekmē bērnu izglītošanos, iekļaujoša izglītība un iekļaujošas spēles viena otru

⁵ Skat. Konvencijas par invalīdu tiesībām 7., 9. un 30. pantu.

papildina, un tās jāveicina ikdienā agrās bērnības izglītības un aprūpes (pirmsskolas) laikā, kā arī pamatskolā un vidusskolā. Lai gan spēles ir svarīgas un vajadzīgas visu vecumu bērniem, īpaši nozīmīgas tās ir pirmajos skolas gados. Pētījumi pierāda, ka spēles ir svarīgs līdzeklis, ar kura starpniecību bērni mācās.

28. **30. pants.** Bērni, kas pieder etniskām, reliģiskām vai valodas minoritātēm, ir jānodrošina ar savas kultūras un piedalīties tās norisēs. Valstīm ir jāciens minoritāšu kopienu bērnu, kā arī pamatiedzīvotāju kultūras īpatnības, un šiem bērniem un vairākuma kopienu bērniem jānodrošina vienlīdzīgas tiesības piedalīties kultūras un radošās darbībās, kurās atspoguļojas viņu pašu valoda, reliģija un kultūra.

29. **32. pants.** Komiteja piebilst, ka daudzās valstīs bērni ir iesaistīti smagā darbā, tādējādi liedzot viņiem īstenot 31. pantā garantētās tiesības. Turklāt miljoniem bērnu, nesaņemot atbilstīgu atpūtu vai izglītību, gandrīz visu bērnību pavada, strādājot mājās vai veicot nekaitīgu darbu kopā ar ģimenēm. Valstīm ir jāveic visi vajadzīgie pasākumi, lai visiem strādājošiem bērniem novērstu apstākļus, kuros tiek pārkāptas viņu tiesības, kas izriet no 31. panta.

30. **19., 34., 37. un 38. pants.** Vardarbība, seksuāla izmantošana, brīvības atņemšana ar nelikumīgiem vai patvaļīgiem līdzekļiem un piespiedu līdzdalība bruņotos konfliktos rada apstākļus, kas būtiski kavē vai pat izslēdz bērnu iespējas spēlēties un izklaidēties un piedalīties kultūras un radošajā dzīvē. Arī terorizēšana, ko veic citi bērni, var būtiski kavēt 31. pantā noteikto tiesību īstenošanu. Šīs tiesības var īstenot tikai tad, ja dalībvalstis veic visus vajadzīgos pasākumus, lai aizsargātu bērnus pret šādām darbībām.

31. **39. pants.** Dalībvalstīm ir jānodrošina, lai bērniem, kas ir piedzīvojuši nevērīgu attieksmi, izmantošanu, pārdarījumus vai citus vardarbības veidus, tiktu sniegts atbalsts, kas nodrošinātu atlabšanu un atkārtotu iekļaušanos sabiedrībā. Bērni savu pieredzi, tostarp sāpīgu un traumatisku, var izpaust, spēlējoties vai radoši izpaužoties. Iespējas īstenot 31. pantā garantētās tiesības var nodrošināt vērtīgus līdzekļus, ar kuriem bērni var dalīties traumatiskā un grūtas dzīves pieredzē, lai aptvertu pagātnes notikumus un labāk veidotu nākotni. Spēles un mākslinieciska izteiksme bērniem nodrošinātu saziņas iespēju, iespēju labāk izprast savas sajūtas un domas, iespēju novērst vai atrisināt psihosociālas grūtības, uzturēt attiecības un risināt konfliktus dabiskā, pašu vadītā atlabšanas procesā.

VI Konteksta izveide 31. panta īstenošanai

A. Piemērotas vides faktori

32. Bērniem piemīt spontāna vēlme spēlēties un piedalīties izklaidēs, un viņi meklēs iespējas to darīt pat visnelabvēlīgākajā vidē. Tomēr, lai bērni varētu pienācīgi īstenot 31. pantā garantētās tiesības, ir jānodrošina noteikti apstākļi, kas atbilst bērnu pieaugošajām spējām. Tāpēc bērniem ir vajadzīgi tālāk minētie elementi:

- spriedzes neesība;
- sociālas atstumtības, aizspriedumu vai diskriminācijas neesība;
- vide, kas aizsargāta pret sabiedrības ļaunumu vai vardarbību;

-
- vide, kurā nav pārāk daudz atkritumu, piesārņojuma, satiksmes un citu fizisku apdraudējumu un kurā ir iespējas brīvi pārvietoties tuvējā apkaimē;
 - bērnu vecumam un attīstības pakāpei pieejama atbilstīga atpūta;
 - pietiekami daudz brīvā laika, kad bērniem netiek izvirzītas papildu prasības;
 - spēlēm pieejama vieta un laiks bez vecāku kontroles un vadības;
 - vieta, kur bez pavadoniem iespējams spēlēties ārā, daudzveidīgā un rosinošā fiziskā telpā, vajadzības gadījumā atbalstošiem vecākiem nodrošinot ērtu piekļuvi;
 - iespējas baudīt dabas vidi un dzīvnieku pasauli, mijiedarboties ar to un spēlēties tajā;
 - iespējas veidot savu vietu un izmantot laiku savām vajadzībām, lai, izmantojot iztēli un valodu, radītu un mainītu savu pasauli;
 - iespējas iepazīt un izprast bērnu kopienas kultūras un mākslas mantojumu, piedalīties tajā, to radīt un mainīt;
 - iespējas piedalīties spēlēs, sporta nodarbībās un citās izklaidēs kopā ar citiem bērniem, vajadzības gadījumā piesaistot apmācītus palīgus vai trenerus;
 - vecākiem, skolotājiem un sabiedrībai kopumā ir jāatzīst 31. pantā noteikto tiesību vērtība un pamatotība.

B. Problēmas, kas jārisina, lai īstenotu 31. pantu

33. Spēļu un izklaides nozīmes neatzišana. Daudzās pasaules daļās spēles uzskata par “nepietiekamā” laika tērēšanu nenozīmīgām un neauglīgām darbībām, kam nav savas vērtības. Vecāki, aprūpētāji un valsts aizbildņi bieži lielāku nozīmi piešķir mācībām vai algotam darbam, nevis spēlēm, kas bieži tiek uzskatītas par trokšņainām, netīrām, traucējošām un uzmācīgām. Turklāt, pieaugušajiem bieži trūkst pārliecības, prasmju vai izpratnes, lai atbalstītu bērnu spēles un veidotu rotaļīgu saskarsmi. Nepietiekami izprastas un nenovērtētas ir ne vien bērnu tiesības iesaistīties spēlēs un izklaidēs, bet arī šo darbību būtiskā ietekme uz bērnu labklājību, veselību un attīstību. Ja spēļu nozīme tiek atzīta, parasti tiek atzītas fiziski aktīvas (sporta) spēles, kas tiek vērtētas augstāk par, piemēram, iztēles vai sociālās drāmas spēlēm. Komiteja uzsver, ka īpaši svarīgi ir lielāku uzmanību pievērst tādu spēļu un izklaižu veidiem un vietām, kuras labprātāk izvēlas vecāki bērni. Pusaudži bieži meklē vietas, kur tikt ar saviem vienaudžiem un iepazīt pieaugušo neatkarību un pieaugšanu. Tas ir svarīgs pusaudžu identitātes un piederības sajūtas attīstības aspekts.

34. Nedroša un bīstama vide. Vides īpatnības, kas ietekmē 31. pantā noteiktās tiesības, var būt ne vien bērnu veselību, attīstību un drošību aizsargājoši, bet arī apdraudoši faktori. Vietām, kur maziem bērniem ir pētīšanas un radošas izpausmes iespējas, ir jābūt tādām, lai vecāki un aprūpētāji varētu uzraudzīt bērnus, arī izmantojot acu un balss kontaktu. Bērniem ir jābūt piekļuvei iekļaujošām vietām, kurās nav neatbilstīgu riska faktoru un kuras atrodas tuvu viņu mājām, kā arī — pieaugot bērnu spējām — pasākumiem, kas veicina drošu un neatkarīgu pārvietošanos.

35. Vairākumu pasaules nabadzīgāko bērnu apdraud fiziski riski, piemēram, piesārņots ūdens, atvērta kanalizācijas sistēmas, pārapsūvētas pilsētas, nekontrolēta satiksme, nepietiekams ielu apgaismojums un pārblīvētas ielas, neatbilstīgs sabiedriskais transports, drošu spēļu vietu, zaļo zonu un kultūras iestādījumu trūkums, neoficiāli pilsētu graustu rajoni bīstamā, vardarbīgā vai toksiskā vidē. Pēckonflikta apstākļos bērnus bieži var ievainot kājnieku mīnas un nesprāguši artilērijas šāviņi. Tā kā bērnu dabiskā ziņkāre un uz jaunatklājumiem vērstās spēles palielina iespēju ciest no šādas munīcijas un tā kā sprādzieni daudz lielākā mērā ietekmē bērnus, bērni noteikti ir īpaši apdraudēti.

36. Arī publiskās vietās bērnus apdraud dažādi cilvēku radīti riski: augsts noziedzības un vardarbības līmenis, nemieri kopienā, pilsoniskas nesaskaņas, vardarbība, kas saistīta ar narkotikām un bandām, nolaušanās un bērnu tirdzniecības risks, klajas vietas, kurās dominē naidīgi jaunieši vai pieaugušie, agresija vai seksuāla vardarbība pret meitenēm. Pat tad, ja ir ierīkoti parki, spēļu laukumi, aprīkojums sporta nodarbībām un notiek arī citi pasākumi, tie bieži var būt vietās, kur neuzraudzīti bērni ir apdraudēti un pakļauti briesmām. Bīstamība, ko rada visi šie faktori, būtiski ierobežo bērnu iespējas droši spēlēties un iesaistīties izklaidēs. Tā kā aizvien vairāk samazinās iepriekš bērniem pieejamu vietu skaits, valdībai ir vairāk jāiesaistās bērniem 31. pantā garantēto tiesību aizsardzībā.

37. **Bērni nav vēlami publiskās vietās.** Arī aizvien pieaugošā publisko zonu komercializācija, izstumjot bērnus, liedz viņiem publiskas vietas izmantot spēlēm, izklaidēm un kultūras darbībām. Turklāt daudzviet pasaulē palielinās neiecietība pret bērnu uzturēšanos publiskās vietās. Piemēram, tiek ieviestas uz bērniem attiecinātas “komandantstundas”, izveidotas slēgtas kopienas vai parki, samazināts pieļaujamais trokšņu līmenis, izveidoti spēļu laukumi ar ļoti stingriem “pieņemamas” spēlēšanās noteikumiem, ierobežota bērnu piekļuve iepirkšanās centriem, tādējādi radot iespaidu, ka bērni ir “problēmas” un/vai noziedznieki. Plašās negatīvās publicitātes un attēlojuma dēļ pusaudži tiek bieži uztverti kā drauds, tādējādi atturot viņus no publisku vietu izmantošanas.

38. Bērnu atstumtība būtiski ietekmē viņu pilsonisko attīstību. Iekļaujošu publisko vietu koplietošana ar dažādu vecuma grupu pārstāvjiem veicina un stiprina pilsonisko sabiedrību un mudina bērnus atzīt sevi par tiesīgiem pilsoņiem. Lai mudinātu plašāk atzīt bērnus par personām, kurām ir tiesības, kā arī uzlabotu izpratni par to, ka ir svarīgi, lai tuvākajā apkārtnē vai pašvaldības teritorijā būtu dažādu publisku vietu tīkls, kas var apmierināt visu bērnu spēļu un izklaides vajadzības, dalībvalstis tiek mudinātas veicināt dialogu starp vecākajām un jaunākajām paaudzēm.

39. **Riska un drošības līdzsvarošana.** Tā kā cilvēki baidās no bērnu fiziska un cilvēku radīta apdraudējuma tuvākajā apkārtnē, dažviet pasaulē bērni tiek stingrāk uzraudzīti un novēroti, tādējādi ierobežojot bērnu tiesības uz spēlēšanos un izklaides iespējas. Turklāt, spēlējoties un izklaidējoties, arī paši bērni var apdraudēt cits citu, piemēram, terorizēt, ļaunprātīgi izmantot jaunākus bērnus, kā arī pakļauties grupai un iesaistīties riskantās darbībās. Lai gan, īstenojot 31. pantā noteiktās tiesības, bērnus nedrīkst apdraudēt, tomēr noteikta riska pakāpe un izaicinājums ir neatņemama spēļu un izklaides daļa, un ir svarīga šo darbību pozitīvās ietekmes daļa. Ir jālīdzsvaro, no vienas puses, pasākumi nepieņemama apdraudējuma samazināšanai bērnu spēļu vidē, piemēram, apkārtējo ielu slēgšana satiksmei, ielu apgaismojuma uzlabošana vai drošu norobežojumu izveide skolu sporta laukumiem, un, no otras puses, bērnu informēšana, apgādāšana un atļauja veikt vajadzīgos piesardzības pasākumus personiskās drošības labad. Lai noteiktu bērna iespējamā apdraudējuma pakāpi, galvenajiem principiem jābūt bērna interesēm un bērnu piedzīvotā un bažu uzklaušanai.

40. **Dabiskas vides nepieejamība.** Nokļūstot dabā, nodarbojoties ar pašu vadītām spēlēm un pētīt dabu kopā ar pieaugušajiem, kas stāsta par tās brīnumiem un nozīmi, bērni mācās pazīt, novērtēt dabu un rūpēties par to. Bērniņas atmiņas par spēlēm un brīvo laiku dabā stiprina spriedzes pārvarēšanas resursus, iedvesmo garīga izbrīna sajūtām un veicina atbildību par dabu. Spēles dabiskos apstākļos sekmē izveicības, radošuma, sociālas sadarbības un koncentrēšanās attīstību. Saikne ar dabu, ko gūst, nodarbojoties ar dārzkopību, novācot ražu, piedaloties rituālos un mierīgi vērojot, daudzās kultūrās ir būtisks mākslas un kultūras mantojuma aspekts. Arvien vairāk urbanizētajā un privatizētajā pasaulē tiek ierobežota bērnu piekļuve parkiem, dārziem, mežiem, pludmalēm un citām dabas teritorijām, un bērniem pilsētu rajonos, kuru iedzīvotājiem ir zemi ienākumi, visdrīzāk trūkst pienācīgu piekļuves iespēju zaļajām zonām.

41. **Pārmērīgas prasības attiecībā uz sasniegumiem mācībās.** Tā kā pārmērīgi tiek uzsvērti sasniegumi mācībās, daudziem bērniem daudzviet pasaulē tiek liegtas 31. pantā noteiktās tiesības. Piemēram:

- izglītība agrā bērnībā arvien biežāk ir vērsta uz akadēmisku mērķu sasniegšanu un formālu mācīšanos, atstājot novārtā dalību spēlēs un plašāku attīstības rezultātu sasniegšanu;
- ārpuskolas mācības un mājas darbi aizņem bērnu brīvi izvēlētam darbībām vajadzīgo laiku;
- mācību programmās un dienas režīmā bieži netiek atzīta vajadzība nodrošināt spēļu, izklaides un atpūtas iespējas;
- klasēs, izmantojot formālas didaktiskas izglītības metodes, netiek izmantotas aktīvas un rotaļīga mācīšanās iespējas;
- daudzās skolās samazinās saskarsme ar dabu, un bērniem vairāk laika ir jāpavada telpās;
- dažu valstu skolās tiek samazinātas kultūras un radošās darbības iespējas un profesionālu mākslas skolotāju skaits, vairāk uzsverot akadēmiski augstāk vērtētus mācību priekšmetus;
- skolās ierobežojot bērniem atļautos spēļu veidus, tiek kavētas bērnu radošās izpausmes, jaunatklājumu iespējas un sociālā attīstība.

42. **Pārlieku strukturēts un stingrs dienas režīms.** Daudziem bērniem 31. pantā noteikto tiesību īstenošanu ierobežo pieaugušie, liekot veikt pieaugušo izvēlētas darbības, tostarp, piemēram, obligātu dalību sporta nodarbībās, rehabilitāciju bērniem ar invaliditāti, mājas darbus (īpaši meitenēm), pēc tam atstājot pavisam nelielu laiku pašu vadītām darbībām vai to neatstājot nemaz. Gadījumos, kad valdība veic ieguldījumus, tie parasti ir vērsti uz organizētu konkurējošu atpūtu, un bērniem bieži tiek uzdots vai likts piedalīties jaunatnes organizācijās, neļaujot izvēlēties pašiem. Bērniem ir tiesības uz loku, kura pavadīšanas veidu nenosaka un nekontrolē pieaugušie, kā arī uz laiku, kurā viņiem netiek izvirzītas prasības, t. i., viņi, ja vēlas, drīkst "neko nedarīt". Nekā nedarīšana tiešām var stimulēt radošumu. Šaura visa bērnu brīvā laika atvēlēšana plānotām vai konkurējošām darbībām var negatīvi ietekmēt bērnu fizisko, emocionālo, kognitīvo un sociālo iekļaušanu⁶.

⁶ Marta Santosa Paiza [Marta Santos Paiz], "Konvencija par bērna tiesībām" [The Convention on the Rights of the Child], OHCHR, Rokasgrāmata pārskatu iesniegšanai par cilvēktiesību ievērošanu [Manual on Human Rights Reporting] (Ženēva, 1997. gads), 393. līdz 505. lpp.

43. **Konvencijas 31. panta ignorēšana attīstības programmās.** Daudzās valstīs aprūpe agrā bērnībā un ar bērnu attīstību saistītais darbs ir veltīts tikai bērnu izdzīvošanai, nepievēršot uzmanību apstākļiem, kas nodrošina bērnu izaugsmi. Programmas bieži ir saistītas tikai ar pārtiku, imunizāciju un pirmsskolas izglītību, tikai nelielu uzmanību pievēršot (vai pat nepievēršot) spēlēm, izklaidēm, kultūrai un mākslai. Darbinieki, kas vada šīs programmas, nav pienācīgi apmācīti, lai atbalstītu šos bērnu attīstības aspektus.

44. **Nepietiekams ieguldījums bērnu kultūras un radošo izpausmju iespējās.** Bērnu piekļuvi kultūras un mākslinieciskajām darbībām bieži ierobežo dažādi faktori, tostarp vecāku atbalsta trūkums, piekļuves izmaksas, transporta trūkums, tas, ka daudzas izstādes, izrādes un pasākumi ir paredzēti pieaugušajiem, nespēja piesaistīt bērnus ar saturu, struktūru, atrašanās vietu vai pasākuma veidu. Ir jāpievērš lielāka uzmanība tam, lai radītu vietas, kas veicina radošumu. Mākslas un kultūras centru vadītājiem ir jācenšas nodrošināt daudz vairāk par fizisku vietu un jāapsver, kā piedāvātās programmas atspoguļo viņu pārstāvētās kopienas kultūras dzīvi un atbilst tās vajadzībām. Lai bērni nodarbotos ar mākslu, ir jāizvēlas pieeja, kas vairāk vērstai uz bērniem, jāpieņem un jāizstāda bērnu darbi un tādējādi jāiesaista viņi piedāvātajās struktūrās un programmās. Šāda iesaistīšana bērnībā var radīt interesi par kultūru turpmākajā dzīvē.

45. **Pieaugošā elektronisko saziņas līdzekļu nozīme.** Bērni visos pasaules reģionos gan kā patērētāji, gan kā veidotāji arvien vairāk laika pavada spēlēs, izklaidēs, kultūras un radošās darbībās, izmantojot dažādas digitālās platformas un saziņas līdzekļus, tostarp, skatās televīziju, apmainās ar ziņojumiem, lieto sociālos tīklus, spēlē spēles, sūta īsziņas, klausās un rada mūziku, skatās un rada videoklipus un filmas, rada jaunas mākslas formas, ievieto attēlus. Informācijas un sakaru tehnoloģijas kļūst par bērnu ikdienas realitātes galveno dimensiju. Mūsdienās bērni bez problēmām izmanto bezsaistes un tiešsaiste vidi. Šīs platformas sniedz lielas priekšrocības gan izglītības, gan sociālajā, gan kultūras jomā, un valstis tiek mudinātas veikt visus vajadzīgos pasākumus, lai visiem bērniem nodrošinātu iespējas izmantot šīs priekšrocības. Lai globalizētā vidē īstenotu 31. pantā nodrošinātās tiesības, ļoti svarīga ir piekļuve internetam un sociālajiem tīkliem.

46. Tomēr Komiteja pauž bažas par to, ka aizvien vairāk tiek pierādīts, cik lielā mērā šāda vide, kā arī laika daudzums, ko bērni tajā pavada, var radīt iespējamu risku un nodarīt kaitējumu bērniem⁷. Piemēram:

- internetā un sociālajos tīklos bērnus apdraud kiberterorisms, pornogrāfija un ļaunprātīgas virtuālas iepazīšanās; daudzi bērni apmeklē interneta kafējnīcas, datorklubus un spēļu zāles, kurās nav pienācīgu piekļuves ierobežojumu vai efektīvu pārraudzības sistēmu;

- bērnu, jo īpaši zēnu, pieaugošais dalības līmenis vardarbīgās videospēlēs varētu veicināt agresīvu uzvedību, jo spēles ir ļoti aizraujošas un interaktīvas, un tajās tiek atalgota vardarbīga uzvedība; tā kā šīs spēles parasti tiek spēlētas vairākkārt, tiek nostiprināta slikto īpašību apguve, un tas var mazināt jutību pret citu sāpēm un ciešanām, kā arī veidot agresīvu un kaitniecisku attieksmi pret citiem cilvēkiem; bažas rada arī pieaugošās tiešsaistes spēļu iespējas, kur globālā tīmekļa lietotājiem informācija par bērniem var būt pieejama bez filtriem un citas aizsardzības;

- daudzi plašsaziņas līdzekļi, jo īpaši vidusmēra televīzija, neatspoguļo daudzveidīgo sabiedrībā pastāvošo kultūru valodas, kultūras vērtības un radošumu; šāda monokulturālas

⁷ UNICEF, "Bērnu drošība tiešsaistē. Globāli uzdevumi un stratēģijas. Tehniskais ziņojums" [*Child Safety Online: Global Challenges and Strategies. Technical report*] (Florence, Innocenti Research Centre, 2012. gads).

televīzijas vērošana ne vien ierobežo visu bērnu iespējas gūt labumu no iespējamā pieejamo kultūras aktivitāšu klāsta, bet arī apstiprina uzskatu par nedominējošo kultūru zemāku vērtību; televīzijas dēļ izzūd arī daudzas tradicionāli no paaudzes paaudzē uz ielas un spēļu laukumā nodotas bērniības spēles, dziesmas un skaitāmpantiņi;

- pastāv teorija, ka pieaugošā atkarība no darbībām, kas saistītas ar skatīšanos ekrānā, samazina bērnu fiziskās darbības, pasliktina miegu, veicina aptaukošanos un citas saistītas slimības.

47. Spēļu tirdzniecība un komercializācija. Komiteja pauž bažas par to, ka daudzus bērnus un viņu ģimenes aizvien intensīvāk ietekmē rotaļlietu un spēļu ražotāju nereglamentēta spēļu komercializācija un tirdzniecība. Vecāki tiek spiesti pirkt aizvien vairāk izstrādājumu, kas var būt kaitīgi viņu bērnu attīstībai vai ir nesavienojami ar radošām spēlēm, piemēram, izstrādājumus, kas popularizē televīzijas programmas ar noteiktiem tēliem un sižetiem, kas traucē radošiem meklējumiem, rotaļlietas ar mikroshēmām, kas padara bērnus par pasīviem novērotājiem, rotaļlietu komplektus ar iepriekšnoteiktu pielietojumu, rotaļlietas, kas stiprina tradicionālos dzimumu stereotipus vai meiteņu agrīnu seksualizāciju, rotaļlietas, kurās ir bīstamas detaļas vai ķīmiskas vielas, reālistiskas kara rotaļlietas un spēles. Globālā tirdzniecība negatīvi ietekmē arī bērnu līdzdalību tradicionālajā savas kopienas kultūras un radošajā dzīvē.

VII Bērni, kam jāpievērš īpaša uzmanība, lai īstenotu 31. pantā garantētās tiesības

48. Meitenes. Nozīmīga māsaimniecības pienākumu un brāļu un māsu un ģimenes aprūpēšanas sloga apvienojums ar vecāku sargājošām rūpēm, piemērotu iespēju trūkums un kultūras pieņēmumi, kas ierobežo meiteņu sapņus un uzvedību, jo īpaši pusaudža vecumā, var mazināt viņu iespējas izmantot 31. pantā noteiktās tiesības. Turklāt dzimumu nošķiršana saistībā ar pieņēmumiem par meiteņu un zēnu spēlēm, ko bieži pastiprina vecāki, aprūpētāji, plašsaziņas līdzekļi un spēļu un rotaļlietu ražotāji, palīdz saglabāt tradicionālo dzimumu lomu sadalījumu sabiedrībā. Pierādījumi liecina, ka, ja zēnu spēles viņus sagatavo veiksmīgai darbībai dažādās mūsdienu dzīves profesionālajās un citās jomās, meiteņu spēles, tieši pretēji, cenšas viņas virzīt uz privāto, mājas jomu un sievas un mātes lomu nākotnē. Pusaugu zēnus un meitenes bieži atrunā no piedalīšanās kopīgās izklaidēs. Turklāt kultūras vai brīvprātīgas atstumtības dēļ, vai atbilstīgu iespēju trūkuma dēļ meitenes parasti retāk piedalās fiziskās aktivitātēs un organizētās spēlēs. Šī tendence rada bažas, ņemot vērā to, ka ir pierādīti fiziskie, psiholoģiskie, sociālie un intelektuālie ieguvumi, ko rada nodarbošanās ar sportu⁸. Ņemot vērā šos plaši izplatītos un uzmācīgos šķēršļus, kas traucē meitenēm īstenot tiesības, kas viņām ir garantētas ar 31. pantu, Komiteja mudina dalībvalstis rīkoties, lai novērstu dzimumu stereotipus, kuru mērķis ir padziļināt un pastiprināt diskriminācijas tendences un iespēju nevienlīdzību.

49. Nabadzībā dzīvojoši bērni. Nepietiekama piekļuve iespējām, nespēja atļauties dalības maksu, bīstama un novārtā atstāta apkārtnē, vajadzība strādāt un nevarības un atstumtības sajūta ir iemesli tam, lai nabadzīgākie bērni nevarētu īstenot 31. pantā noteiktās tiesības. Daudziem risku veselībai un dzīvībai ārpus mājas papildina mājas apstākļi, kur ir maz vietas vai iespēju spēlēm vai izklaidēm vai tādu nav vispār. Bērnus, kam nav vecāku, īpaši spēcīgi ietekmē 31. pantā garantēto tiesību zaudēšana, bērniem ielās netiek nodrošinātas spēļu

⁸ UNESCO, Starptautiskā fiziskās izglītības un sporta harta [*International Charter of Physical Education and Sport*], 1978. gads.

iespējas, un parasti viņi aktīvi tiek atstumti no pilsētas parkiem un spēļu laukumiem, lai gan viņi, izmantojot savu radošumu, spēlēm pielāgo ielu neformālo vidi. Pašvaldību iestādēm ir jāatzīst parku un spēļu laukumu nozīmi, lai bērni, kas dzīvo nabadzībā, varētu īstenot 31. pantā garantētās tiesības; ir jāiesaistās ar šiem bērniem dialogā par kārtības nodrošināšanas, plānošanas un attīstības ierosmēm. Dalībvalstīm ir jāveic pasākumi, lai visiem bērniem nodrošinātu gan piekļuvi kultūras un radošām aktivitātēm, gan iespējas tajās piedalīties, kā arī pasākumi, lai nodrošinātu vienādas spēļu un izklaides iespējas.

50. Bērni ar invaliditāti. Bērnu ar invaliditāti piekļuvi tiesībām, ko garantē 31. pants, kavē daudzi šķēršļi, tostarp, atstumtība no skolām un neformāliem un sociāliem forumiem, kuros tiek veidota draudzība un notiek spēles un izklaide, izolēšana mājās, no kultūras priekšstatiem izrietoša attieksme un negatīvi stereotipi, kas vairo naidu pret bērniem ar invaliditāti un tos atstumj, fiziskas piekļuves trūkums, cita starpā publiskām vietām, parkiem, spēļu laukumiem un aprīkojumam, kinoteātriem, teātriem, koncertzālēm, sportam paredzētām iekārtām un sporta arēnām; politika, kas, aizbaidinoties ar drošību, atstumj invalīdus no sporta un kultūras norišu vietām; saziņas šķēršļi un nespēja nodrošināt tulkošanu un pielāgotas tehnoloģijas; pieejama transporta trūkums. Izmantot tiesības bērniem ar invaliditāti var traucēt arī tas, ja nav veikti ieguldījumi, kas padarītu šiem bērniem pieejamu radio, televīziju, datorus un planšetdatorus, tostarp izmantojot palīgierīces. Šajā ziņā Komiteja atzinīgi vērtē Konvencijas par invalīdu tiesībām 30. pantu, kurā ir uzsvērts dalībvalstu pienākums nodrošināt, ka bērniem ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem bērniem ir pieejama līdzdalība spēļu, atpūtas, brīvā laika un sporta pasākumos, tostarp vairākuma skolu sistēmas pasākumos. Lai likvidētu šķēršļus un veicinātu bērnu ar invaliditāti piekļuvi iekļaujošām iespējām piedalīties visās šajās darbībās, un to pieejamību, ir jāveic aktīvi pasākumi⁹.

51. Bērni aprūpes iestādēs. Daudzi bērni visu savu bērnību vai tās daļu pavada aprūpes iestādēs, tostarp internātos un internātskolās, slimnīcās, apcietinājuma vietās, iepriekšējā apcietinājuma vietās un bēgļu centros, kur iespējas spēlēties, piedalīties izklaidēs, iesaistīties kultūras un radošajā dzīvē var būt ierobežotas vai to var nebūt vispār. Komiteja uzsver, ka valstīm ir jācenšas deinstitucionalizēt bērnus, tomēr, līdz šā mērķa sasniegšanai valstīm ir jāpieņem pasākumi, lai nodrošinātu, ka šādas iestādes bērniem garantē gan vietu, gan iespējas biedroties ar vienaudžiem, spēlēt spēles un piedalīties spēlēs, fiziskos vingrinājumos, kultūras un radošajā dzīvē. Šādi pasākumi nedrīkst būt tikai obligātas vai organizētas nodarbības — lai bērni iesaistītos brīvās spēlēs un izklaidēs, ir vajadzīga droša un stimulējoša vide. Kad vien iespējams, bērniem šīs iespējas ir jānodrošina vietējās kopienās. Bērniem, kas dzīvo iestādēs ilglaicīgi, ir vajadzīga arī atbilstīga literatūra, laikraksti un piekļuve internetam, kā arī atbalsts šo resursu izmantošanai. Lai izveidotu vajadzīgo vidi, kurā tiek nodrošināts, ka katrs iestādē dzīvojošais bērns var īstenot savas 31. pantā paredzētās tiesības, ir jānodrošina laika un atbilstīgas vietas pieejamība, atbilstīgi resursi un aprīkojums, apmācīti un motivēti darbinieki un attiecīgiem mērķiem paredzēts finansējums.

52. Pamatiedzīvotāju bērni un minoritāšu kopienu bērni. Diskriminācija etniskās, reliģiskās, rases vai kastas piederības dēļ var būt iemesls, kādēļ bērniem ir liegts īstenot savas 31. pantā garantētās tiesības. Naidīgums, asimilācijas politika, atgrūšana, vardarbība un diskriminācija pamatiedzīvotāju un minoritāšu bērniem var liegt piekopt savas kultūras praksi, rituālus un svinēt attiecīgos svētkus, kā arī piedalīties sporta nodarbībās, spēlēs, kultūras pasākumos, rotaļās un izklaidēs kopā ar citiem bērniem. Valstīm ir pienākums atzīt, aizsargāt un cienīt minoritāšu grupu tiesības piedalīties tās sabiedrības kultūras un izklaides dzīvē, kurā viņi dzīvo, kā arī tiesības saglabāt, popularizēt un attīstīt savu kultūru¹⁰. Tomēr arī bērniem no

⁹ Vispārējā piebilde Nr. 9 (2006.) par bērnu ar invaliditāti tiesībām.

¹⁰ Apvienoto Nāciju Organizācijas Deklarācija par pamatiedzīvotāju tiesībām [United Nations Declaration on the

pamatiedzīvotāju kopienām ir tiesības iepazīt un izpētīt kultūras ārpus savas ģimenes tradīcijām. Kultūras un mākslas programmas jāizstrādā, ņemot vērā iekļaušanu, dalību un diskriminācijas aizliegumu.

53. **Bērni militāru konfliktu, humāno un dabas katastrofu apstākļos.** Militāru konfliktu vai katastrofu gadījumos Konvencijas 31. pantā garantētajām tiesībām bieži tiek piešķirta mazāka svarīguma pakāpe, nekā pārtikas, pajumtes un medikamentu nodrošināšanai. Tomēr šajās situācijās spēļu, izklaides un kultūras pasākumu iespējas var pildīt būtisku terapeitisku un rehabilitācijas funkciju, palīdzot bērniem atgūt normalitātes sajūtu un dzīvesprieku pēc zaudējuma, pārvietošanas un traumām. Spēles, mūzika, dzeja vai teātris bēgļu bērniem un bērniem, kas ir pieredzējuši smagu zaudējumu, vardarbību, pārdarījumus vai ekspluatāciju var palīdzēt, piemēram, pārvarēt emocionālās sāpes un atgūt kontroli pār savu dzīvi. Šādas darbības var atjaunot identitātes sajūtu, palīdzēt saprast, kas ar viņiem ir noticis, un sniegt iespēju piedzīvot prieku un labsajūtu. Dalība kultūras vai mākslas darbībās, kā arī spēlēs un izklaidēs sniedz bērniem iespēju iegūt kopīgu pieredzi, atjaunot personiskās vērtības sajūtu un pašvērtību, izzināt savu radošumu un iegūt piesaistes un piederības sajūtu. Spēles situācijas novērotājiem sniedz arī iespēju identificēt bērnus, kas cieš no konflikta kaitīgās ietekmes.

VIII Dalībvalstu pienākumi

54. Lai garantētu, ka 31. pantā minētās tiesības bez diskriminācijas īsteno visi bērni, dalībvalstīm ir trīs pienākumi:

a) pienākums **respektēt** nozīmē to, ka dalībvalstīm ir jāatturas no tiešas vai netiešas iejaukšanās 31. panta tiesību īstenošanā;

b) pienākums **aizsargāt** nozīmē to, ka dalībvalstīm ir jāveic pasākumi, lai trešās puses nepārkāptu 31. pantā garantētās tiesības;

c) pienākums **īstenot** nozīmē to, ka dalībvalstīm ir jāievieš vajadzīgie likumdošanas, administratīvie, tiesu, finanšu, veicināšanas un cita veida pasākumi, lai sekmētu 31. pantā garantēto tiesību pilnvērtīgu īstenošanu, rīkojoties tā, lai nodrošinātu visu vajadzīgo pakalpojumu, pasākumu un iespēju pieejamību.

55. Lai gan Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām paredzēta ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību progresīva īstenošana un atzītas problēmas, kādas rada ierobežoti resursi, dalībvalstīm tajā ir uzlikts konkrēts un pastāvīgs pienākums arī tajos gadījumos, kad resursi ir nepietiekami “tiekties uz to, lai nodrošinātu visplašāko iespējamo attiecīgo tiesību īstenošanu esošajos apstākļos”¹¹. Regresīvi pasākumi saistībā ar 31. pantā minētajām tiesībām nav pieļaujami. Ja tiktu veikts šāds tīšs pasākums, dalībvalstij būtu jāpierāda, ka tā ir rūpīgi apsvērusi visas alternatīvas, tostarp pietiekami ņēmusi vērā bērnu viedokli šajā jautājumā, un ka lēmums ir pamatots, ņemot vērā visas pārējās Konvencijā garantētās tiesības.

56. Pienākums respektēt ietver konkrētu pasākumu pieņemšanu, lai nodrošinātu, ka tiek respektētas katra bērna — gan individuāli, gan kopā ar citiem bērniem — tiesības īstenot savas 31. pantā garantētās tiesības, tostarp tālāk minētos pasākumus:

Rights of Indigenous Peoples] (Ģenerālās Asamblejas rezolūcija 61/295, pielikums).

¹¹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Deklarācija par pamatiedzīvotāju tiesībām [*United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*] (Ģenerālās Asamblejas rezolūcija 61/295, pielikums).

a) **Atbalsts aprūpētājiem.** Lai garantētu 31. pantā izklāstītās tiesības, atbilstīgi Konvencijas 18. panta 2. punktam vecāki un aprūpētāji ir jāatbalsta, sniedzot norādījumus, padomus, un jāatvieglina viņu pienākumu izpilde. Šāds atbalsts var būt gan praktiski padomi, piemēram, kā ieklausīties bērnos spēļu laikā, kā izveidot bērnu spēlēm labvēlīgu vidi, kā ļaut bērniem brīvi spēlēties un kā spēlēties ar bērniem. To var arī sniegt, lai norādītu, cik svarīgs ir radošums un attapība, drošības un atklāšanas līdzsvarošana, cik liela nozīme attīstībā ir spēlēm un virzītai iesaistīšanai kultūras, mākslas un izklaides darbībās.

b) **Izpratnes veidošana.** Valstīm ir jāiegulda tādos pasākumos, kas izskaustu plaši izplatītus kultūrā iesakņotus aizspriedumus, kas 31. pantā garantētās tiesības uzskata par nevērtīgām, tostarp veicot šādus pasākumus:

- sabiedrības izglītošanu gan par tiesībām spēlēties, piedalīties izklaidēs, atpūsties, izmantot brīvo laiku, un piedalīties kultūras un radošajās darbībās, gan par šo darbību nozīmi visu vecumu zēnu un meiteņu dzīvē, jo tādējādi tiek veicināta bērības baudīšana, sekmēta pienācīga bērnu attīstība un radīta labvēlīga mācību vide;

- pasākumus cīņai pret uzbāzīgu, negatīvu attieksmi, īpaši pret pusaudžiem, kuras dēļ tiek ierobežotas iespējas īstenot 31. pantā noteiktās tiesības; proti, būtu jārada iespējas bērniem pārstāvēt sevi plašsaziņas līdzekļos.

57. Pienākums aizsargāt nozīmē to, ka dalībvalstīm ir jāveic pasākumi, lai trešās puses nepārkāptu vai neierobežotu 31. pantā noteikto tiesību īstenošanu. Tāpēc dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt tālāk minētos pasākumus.

a) **Diskriminācijas aizliegums.** Tiesību aktiem ir jāgarantē, lai katram bērnam bez jebkāda veida diskriminācijas būtu piekļuve visām izklaides, kultūras un mākslas vidēm, tostarp publiskā un privātā telpā, dabas teritorijām, parkiem, spēļu laukumiem, sporta spēļu norises vietām, muzejiem, kinoteātriem, bibliotēkām, teātriem, kā arī kultūras aktivitātēm, pakalpojumiem un notikumiem.

b) **Noteikumi attiecībā uz nevalstiskajiem dalībniekiem.** Ir jāievieš tiesību akti, noteikumi un pamatnostādnes, kā arī jāpiešķir vajadzīgie finanšu līdzekļi un jāizveido efektīvi uzraudzības un izpildes mehānismi, lai nodrošinātu, ka visi pilsoniskās sabiedrības locekļi, tostarp privātais sektors, ievēro 31. panta prasības, tostarp jānodrošina:

- bērnu darba aizsardzība, lai garantētu atbilstīgus ierobežojumus attiecībā uz darba veidu, ilgumu, atpūtas laiku, kā arī iespējām piedalīties izklaidēs un atpūsties atbilstīgi bērnu pieaugošajām spējām; valstis tiek mudinātas arī ratificēt un īstenot *ILO 79.*, *90.*, *138.* un *182.* konvenciju¹²;

- drošības un piekļuves standartu noteikšana visām spēļu un atpūtas vietām, rotaļlietām un spēļu piederumiem;

¹² *ILO konvencijas: Konvencija par nerūpnieciskā darbā nodarbinātu bērnu un pusaudžu darbu naktīs [Night Work of Young Persons (Non-Industrial Occupations)](Nr. 79), Konvencija par rūpnieciskā darbā nodarbinātu bērnu un pusaudžu darbu naktīs [Night Work of Young Persons (Industry)] (Nr. 90), Konvencija par darbinieku minimālo vecumu [Minimum Age Convention] (Nr. 138), Konvencija par bērnu darba kaitīgākajiem veidiem [Worst Forms of Child Labour Convention] (Nr. 182).*

- pienākums iekļaut pilsētvides un lauku attīstības priekšlikumos pasākumus un iespējas īstenot 31. pantā noteiktās tiesības;

- aizsardzība pret tādu kultūras, māksliniecisko vai izklaides informāciju, kas var kaitēt bērnu labklājībai, tostarp aizsardzības un klasifikācijas sistēmas, kas reglamentē plašsaziņas līdzekļu pārraides un filmas, ņemot vērā gan 13. panta noteikumus par vārda brīvību, gan 18. panta noteikumus par vecāku pienākumiem;

- tādu noteikumu ieviešana, kas aizliedz ražot bērniem reālistiskas kara spēles un rotaļlietas.

c) **Aizsardzība pret kaitējumu.** Visiem profesionāļiem, kas strādā ar bērniem spēļu, izklaides, sporta, kultūras un mākslas jomā, ir jāievieš un jāīsteno bērnu aizsardzības politika, procedūras, profesionālā ētika, kodeksi un standarti. Ir jāatzīst arī vajadzība aizsargāt bērnus pret iespējamu kaitējumu, ko varētu radīt citi bērni, īstenojot savas 31. pantā noteiktās tiesības¹³.

d) **Drošība tiešsaistē.** Ir jāievieš pasākumi, lai sekmētu gan piekļuvi tiešsaistes resursiem, gan to pieejamību, gan bērnu drošību. Šiem pasākumiem jānodrošina tāda rīcība, kas bērniem sniedz iespēju un vajadzīgo informāciju, lai droši darbotos tiešsaistē, kļūtu par pašpārlicinātiem un atbildīgiem digitālās vides pilsoņiem un ziņotu, saskaroties ar pārdarījumiem vai nepiedienīgām darbībām. Ir vajadzīgi arī tādi pasākumi, lai, izmantojot tiesību aktus un starptautisko sadarbību, samazinātu vardarbīgu vecāku nesodāmību, ierobežotu piekļuvi kaitīgai vai tikai pieaugušajiem paredzētai informācijai un spēļu tīkliem, uzlabotu informācijas pieejamību vecākiem, skolotājiem un politikas veidotājiem, tādējādi palielinot izpratni par iespējamo kaitējumu, ko var nodarīt vardarbīgas spēles, un izstrādātu stratēģijas drošāku un pievilcīgāku iespēju popularizēšanai bērniem.

e) **Drošība pēc konflikta.** Ir aktīvi jārīkojas, lai atjaunotu un aizsargātu bērniem ar 31. pantu garantētās tiesības pēckonfliktu un katastrofu situācijās, tostarp:

- jāveicina spēles un radoša izpausme, lai sekmētu dzīvesprieku un emocionālu atveseļošanos;

- jārada un jāatjauno drošas vietas, tostarp skolas, kur bērni var piedalīties spēlēs un izklaidēs, kas ir daļa no viņu dzīves normalizēšanas;

- vietās, kur bērnu drošībai draudus rada kājnieku mīnas, ir jāveic ieguldījumi, lai nodrošinātu, ka no visām ietekmētajām teritorijām tiek aizvāktas kājnieku mīnas un kasešu bumbas¹⁴;

f) **Tirdzniecība un plašsaziņas līdzekļi.** Ir jāierosina rīcība, lai

- pārskatītu bērniem paredzētu rotaļlietu un spēļu komercializācijas stratēģijas, tostarp, izmantojot bērniem paredzētās televīzijas pārraides un tieši saistītu reklāmu, īpašu uzmanību pievēršot pārraidēm, kas veicina vardarbību, attēlo meitenes vai zēnus seksuālā veidā un nostiprina dzimumu un invaliditātes stereotipus;

- ierobežotu reklāmu bērnu visiecienītākajā televīzijas skatīšanās laikā;

¹³ Vispārējā piebilde Nr. 13 (2011.) par bērnu tiesībām būt brīvam no visu veidu vardarbības.

¹⁴ Protokols par sprādzienbīstamām kara paliekām [*Protocol on Explosive Remnants of War*] (Konvencijas par konkrētiem parasto ieroču veidiem V protokols [*Protocol V to the Convention on Certain Conventional Weapons*]).

g) **Sūdzību procedūras.** Ir jābūt neatkarīgiem, efektīviem, drošiem un pieejamiem organizatoriskiem pasākumiem, lai bērni varētu iesniegt sūdzības un pieprasīt kompensāciju gadījumos, kad ir pārkāptas viņiem 31. pantā garantētās tiesības¹⁵. Bērniem ir jāzina, kam viņi var iesniegt sūdzības un kā to darīt (kāda ir kārtība). Dalībvalstis tiek mudinātas parakstīt un ratificēt Konvencijas par bērna tiesībām papildu protokolu par saziņas kārtību (*OPIC*), kas nodrošinās bērniem iespēju iesniegt sūdzības par pārkāpumiem.

58. Īstenošanas pienākums nozīmē to, ka dalībvalstīm ir jāveic dažādi pasākumi, lai nodrošinātu, ka tiek īstenotas visas 31. pantā garantētās tiesības. Saskaņā ar Konvencijas 12. pantu visi šādi pasākumi, gan valsts, gan starptautiskā mērogā, tostarp plānošana, projektēšana, attīstīšana, īstenošana un pārraudzīšana ir jāizstrādā sadarbojoties ne vien ar pašiem bērniem, bet arī ar nevalstiskajām organizācijām un kopienas organizācijām, piemēram, bērnu klubiem un apvienībām, kopienas mākslas un sporta grupām, bērnus un pieaugušos ar invaliditāti pārstāvošām organizācijām, minoritāšu kopienām un spēļu organizācijām¹⁶. Jo īpaši jāņem vērā tālāk norādītie aspekti.

a) **Tiesību akti un plānošana.** Komiteja īpaši mudina dalībvalstis apsvērt iespēju ieviest tādus tiesību aktus, kas katram bērnam nodrošinātu 31. pantā garantētās tiesības, nosakot arī īstenošanas grafiku. Šādos tiesību aktos ir jāņem vērā pietiekamības princips — visiem bērniem ir jānodrošina pietiekams laiks un vieta šo tiesību īstenošanai. Ir jāapsver arī tieši 31. pantā minēto tiesību aizsardzībai paredzēta plāna, stratēģijas vai tiesiskā regulējuma izstrāde vai šādu pasākumu iekļaušana vispārējā valsts rīcības plānā par Konvencijas īstenošanu. Šajā plānā ir jāpievērš uzmanība 31. panta ietekmei uz visu vecumu zēniem un meitenēm, atstumtu grupu vai kopienu bērniem, tajā ir arī jāatzīst, ka laika un vietas radīšana bērnu pašu vadītām aktivitātēm ir tikpat būtiska, kā telpu vai aprīkojuma nodrošināšana un iespēju nodrošināšana dalībai organizētās nodarbībās;

b) **Datu vākšana un izpēte.** Lai saistībā ar 31. pantā uzlikto pienākumu izpildi nodrošinātu pārskatatbildību bērniem, ir jāizstrādā atbilstības rādītāji, kā arī īstenošanas pārraudzības un novērtēšanas mehānismi. Lai gūtu priekšstatu par to, cik bieži un kā bērni iesaistās spēlēs, izklaidēs un kultūras un radošajā dzīvē, valstīm ir jāvāc demogrāfiski dati, iedalot tos atbilstīgi vecuma, dzimuma, etniskās piederības un invaliditātes grupām. Šāda informācija sniedz plānošanai vajadzīgās zināšanas un nodrošina pamatu īstenošanas gaitas mērījumiem. Lai saprastu, kā bērni izmanto tuvējo vidi, ar kādiem šķēršļiem saskaras, īstenojot 31. pantā noteiktās tiesības, kādas pieejas piemēro, lai pārvarētu šos šķēršļus, un kādas darbības ir jāveic, lai panāktu šo tiesību plašāku īstenošanu, ir jāpēta arī bērnu un viņu aprūpētāju ikdiena, kā arī dzīves apstākļu un apkārtnes ietekme. Šādā izpētē ir aktīvi jāiesaista paši bērni, tostarp bērni no atstumtām kopienām;

c) **Starpjomu sadarbība valdībā un pašvaldībās.** Spēles, izklaides un kultūras, kā arī radošo nodarbību plānošanai ir vajadzīga plaša un visaptveroša pieeja, kas ietver sadarbību starp dažādām nodaļām un valsts, reģionālo un pašvaldību iestāžu savstarpēju atbildību. Attiecīgās nodaļas ir ne tikai tās, kas nodarbojas tieši ar bērniem, piemēram, veselības, izglītības, sociālo pakalpojumu, bērnu aizsardzības, kultūras, atpūtas un sporta nodaļas, bet arī tās, kas ir saistītas ar ūdeņiem un higiēnu, mājokļiem, parkiem, transportu, vidi un pilsētplānošanu, jo visas šīs jomas būtiski ietekmē tādas vides veidošanu, kurā bērni var īstenot savas 31. pantā garantētās tiesības.

¹⁵ Vispārējā piebilde Nr. 2 (2002.) par neatkarīgu valsts cilvēktiesību iestāžu nozīmi bērnu tiesību veicināšanā un aizsardzībā.

¹⁶ Vispārējā piebilde Nr. 2 (2009.) par bērna tiesībām tikt uzklautam.

d) **Budžeti.** Ir jāpārskata budžeti, lai nodrošinātu, ka saistībā ar kultūras, mākslas, sporta, izklaides un spēļu nodarbībām bērniem piešķirtais budžets ir iekļaujošs un atbilst bērnu kā iedzīvotāju kopuma daļas proporcijai un ka tas ir sadalīts visu vecumu bērnu vajadzībām, piemēram, budžetā ir atbalsts bērnu grāmatu, žurnālu un avīžu izdošanai un izplatīšanai, dažādām formālām un neformālām bērniem paredzētām mākslinieciskām izpausmēm, aprīkojuma, ēku un sabiedrisko vietu pieejamībai, resursiem telpām un aprīkojumam, piemēram, sporta klubiem un jaunatnes centriem. Ir jāapsver vajadzīgo pasākumu izmaksas, lai nodrošinātu, ka tiem var piekļūt visatstumtāko grupu bērni, ietverot pienākumu izveidot pienācīgus pielāgojumus, lai nodrošinātu vienlīdzīgu piekļuvi bērniem ar invaliditāti.

e) **Universālais dizains**¹⁷. Ievērojot pienākumu veicināt bērnu ar invaliditāti iekļaušanu un aizsardzību pret diskrimināciju, saistība ar spēļu, izklaides, kultūras, mākslas un sporta inventāru, ēkām, aprīkojumu un pakalpojumiem ir jāveic ieguldījumi universālā dizaina izveidē. Valstīm ir jāsadarbības ar nevalstiskām organizācijām, lai, plānojot un ražojot visus materiālus un būvējot pasākumu norises vietas, nodrošinātu universālā dizaina ieviešanu, piemēram, pieejamas ieejas cilvēkiem ratiņkrēslos un iekļaujošs spēļu vietu dizains, tostarp skolās.

f) **Plānošana pašvaldībās.** Pašvaldībām ir jāapsver iespēja nodrošināt telpas vai aprīkojumu spēļu un izklaides vajadzībām, lai visām bērnu grupām garantētu vienlīdzīgu piekļuvi, tostarp veicot ietekmes uz bērniem novērtējumus. Atbilstīgi pienākumiem, kas noteikti 31. pantā, veicot sabiedrisko plānošanu, prioritāte ir jāpiešķir tādas vides veidošanai, kas sekmē bērnu labklājību. Lai izveidotu bērniem labvēlīgo vajadzīgo pilsētas un lauku vidi, cita starpā ir jāapsver:

- drošu un visiem bērniem pieejamu parku, kopienu centru, sporta un spēļu laukumu pieejamība;

- drošas dzīves vides izveide brīvām spēlēm, tostarp, tādu zonu plānošana, kurās prioritāte ir spēļu dalībniekiem, gājējiem un riteņbraucējiem;

- sabiedriskās drošības pasākumi, lai aizsargātu spēlēm un izklaidēm paredzētās zonas no personām vai grupām, kas apdraud bērnu drošību;

- piekļuves nodrošināšana labiekārtotām zaļajām zonām, plašiem brīvdabas laukumiem un dabas teritorijām spēļu un izklaides vajadzībām, izmantojot drošu, lētu un pieejamu transportu;

- ceļu satiksmes pasākumi, tostarp ātruma ierobežojumi, piesārņojuma līmenis, pāreju izveide pie skolām, luksoforu uzstādīšana un atturoši pasākumi, lai nodrošinātu, ka bērni droši var spēlēties savās kopienās;

- klubu, sporta telpu un aprīkojuma, organizētu spēļu un nodarbību nodrošināšana visu kopienu un visu vecumu meitenēm un zēniem;

- visu kopienu un visu vecumu bērniem paredzēti un finansiāli pieejami kultūras pasākumi, tostarp teātra izrādes, dejas, koncerti, mākslas izstādes, bibliotēkas un kinoteātri; tādējādi

¹⁷ Terminu “universālais dizains” ir darinājis Ronalds Meiss [*Ronald Mace*], lai aprakstītu visu izstrādājumu konstruēšanas un projektēšanas koncepciju, saskaņā ar kuru tie tiek veidoti estētiski pievilcīgi un cik iespējams izmantojami jebkuram, neatkarīgi no vecuma, spējām vai statusa sabiedrībā, skat. arī Konvencijas par invalīdu tiesībām [*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*] 4. panta 1. punkta f) apakšpunktu.

jānodrošina bērniem iespējas veidot un radīt savas kultūras formas, kā arī iespēja iepazīties ar pasākumiem, ko bērniem ir noorganizējuši pieaugušie;

- visu kultūras stratēģiju, programmu un iestāžu izvērtēšana, lai pārliecinātos par to pieejamību un nozīmi visiem bērniem un lai nodrošinātu, ka tajās tiek ņemtas vērā bērnu vajadzības un centieni un atbalstītas jaunas kultūras prakses;

g) **Skolas.** Lai pildītu 31. pantā garantētos pienākumus, izglītības videi ir jāpiešķir galvenā nozīme, tostarp saistībā ar:

- **apkārtnes fizisko vidi.** Dalībvalstīm, iesaistot bērnus projektēšanā un attīstībā, ir jācenšas nodrošināt piemērotas iekštelpas un ārtelpas, lai veicinātu spēles, sporta nodarbības, spēļu spēlēšanu un tēlošanu mācību laikā vai neilgi pirms to sākuma vai beigām; aktīvi sekmēt vienādas spēlēšanās iespējas meitenēm un zēniem; nodrošināt atbilstīgas sanitārās telpas zēniem un meitenēm; nodrošināt spēļu laukumus, spēlēm paredzētas ainavas un drošu un pienācīgi un regulāri pārbaudītu aprīkojumu; spēļu laukumus ar atbilstīgu nožogojumu, aprīkojumu un vietas, kas projektētas tā, lai visi bērni, tostarp bērni ar invaliditāti, varētu vienlīdzīgi tās lietot; spēļu zonas, kurās tiek nodrošinātas dažādu spēļu iespējas; atbilstīgi aizsargātas un konstruētas spēlēšanās zonas;

- **dienas režīmu.** Likumā, kas attiecas arī uz mājas darbiem, bērniem atbilstīgi vecumam un attīstības vajadzībām dienas laikā ir jāgarantē pietiekamas atpūtas un spēļu iespējas;

- **mācību plāniem.** Saskaņā ar 29. pantā noteiktajiem pienākumiem attiecībā uz izglītības mērķiem mācību programmā bērniem ir jāatvēr pieņācīgs laiks un pedagoģiskie resursi mācībām, dalībai kultūras un mākslas pasākumos un to organizēšanai, tostarp mūzikas, teātra, literatūras, dzejas un mākslas, kā arī sporta un spēļu pasākumiem¹⁸;

- **izglītības pedagoģiju.** Mācību videi ir jābūt aktīvai un dalību veicinošai, un, jo īpaši jaunākajiem bērniem, ir jānodrošina rotaļas un iesaistīšanas formas;

h) **apmācību un spēju attīstību.** Visi profesionāļi, kuri strādā ar bērniem vai kuru darbs ietekmē bērnus (valsts ierēdņi, izglītības darbinieki, veselības aizsardzības darbinieki, sociālie darbinieki, mazu bērnu aprūpētāji, plānotāji arhitekti u. tml.) sistemātiski un pastāvīgi ir jāapmāca par bērnu cilvēktiesībām, tostarp 31. pantā noteiktajām tiesībām. Šādā apmācībā ir jāietver padomi par to, kā radīt un uzturēt vidi, kurā visi bērni var visefektīvāk īstenot 31. pantā garantētās tiesības.

59. **Starptautiskā sadarbība** Komiteja atbalsta starptautisko sadarbību saistībā ar 31. pantā noteikto tiesību īstenošanu, aktīvi iesaistot Apvienoto Nāciju Organizācijas aģentūras, tostarp, *UNICEF*, *UNESCO*, *UNHCR*, *UN Habitat*, *UNOSDP*, *UNDP*, *UNEP* un *WHO*, kā arī starptautiskās, valsts līmeņa un vietējās nevalstiskās organizācijas.

IX Izplatīšana

60. Komiteja iesaka dalībvalstīm plaši izplatīt šo vispārējo piebildi valdībā, administratīvajās iestādēs, vecākiem, citiem aprūpētājiem, bērniem, profesionālajām organizācijām, kopienām un visai pilsoniskajai sabiedrībai. Ir jāizmanto visi izplatīšanas veidi, tostarp drukātie plašsaziņas līdzekļi, internets, bērnu savstarpējās saziņas līdzekļi. Tādējādi radīsies vajadzība

¹⁸ Vispārējā piebilde Nr. 1 (2001.) par izglītības mērķiem.

tulkot šo dokumentu attiecīgajās valodās, tostarp zīmju valodā un Braila rakstā, kā arī pārveidot viegli lasāmā formātā bērniem ar invaliditāti. Tāpēc būs arī jāizveido attiecīgai kultūrai atbilstīgas un bērniem draudzīgas šā dokumenta redakcijas.

61. Lai veicinātu pilnvērtīgi 31. panta īstenošanu attiecībā uz visiem bērniem, dalībvalstis tiek arī mudinātas iesniegt Bērnu tiesību komitejai pilnīgus ziņojumus par veiktajiem pasākumiem.